

Dvadeset godina od pojave prve epidemije legionarske bolesti u Hrvatskoj 1987. godine

(Twenty Years after First Legionella Plague in Croatia in 1987 Year)

Mladen Smoljanović

Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko dalmatinske županije

U Hrvatskoj, pa i u čitavoj bivšoj državi Jugoslaviji, prva epidemija legionarske bolesti registrirana je na području Dubrovnika u jednom hotelu u jeku turističke sezone u mjesecu srpnju 1987. godine. Oboljelo je 19 osoba, gostiju hotela, od kojih je zabilježen jedan smrtni ishod kod gosta iz Velike Britanije. Razumljivo da je ta spoznaja na sebe skrenula pozornost cjelokupne javnosti, jer o toj bolesti znalo se uglavnom nešto iz literature bez vlastitih praktičnih iskustava.

Tada, 1987. godine, još specijalizant epidemiologije, našao sam se u potrebi izravnog uključenja i djelovanja u rješavanju te epidemije. Iznijet ću svoja sjećanja koja sam doživio tom prigodom.

Od pretpostavljenih dobio sam zadaću prikupiti što više informacija, saznanja o pojavi i tijeku epidemije, oboljelima, pokušati dobiti uzorke voda, serume oboljelih, a u samo rješavanje ne uplitati se jer to nije bilo u nadležnosti ustanove u kojoj sam obavljao specijalizantski staž.

Ukratko, treba uraditi ilegalni izvid, gotovo špijunski zadatak. Dodatno sam bio upozoren: «pazi na postupke, nemoj izazvati diplomatski incident, jer se radilo o oboljelim stranim državljanima, mahom Englezima». Neuobičajeno, čudno, biti nijem i biti nevidljiv, a doznati što više. Nisam smio odbiti.

Došao sam u Dubrovnik sam. Malo koga poznajem. Bolje je reći, ne poznajem nikoga bitnog tko bi mi mogao pomoći. Dolazim do hotela, podalje sam se parkirao zbog domaće tablice automobila. Glumim nezainteresiranog gosta, osmatram plažu, objekte oko hotela. Hotel je paviljonskog tipa od tri do četiri poredana objekta. Središnja je stara kamena gradnja, ostalo tek izgrađeno, lijepo, novo, mnogo novaca utrošeno. U parku hortikulturno novo bilje sa nešto starih palmi i stabala. Dva objekta upadaju u oči po novoj izgradnji: objekat s postrojenjima za zrak kojim se hotel klimatizira – mislim takvo nešto bilo je uzrok onoj prvoj epidemiji u Filadelfiji 1976. godine. Primjećujem i četiri velika limena spremnika za vodu koji blješte pored zgrade – kotlovnica za toplu vodu. Što li su je tako daleko od hotela izgradili?

Oko ulaza hotela uobičajena slika za srce sezone – mjesec je kolovoz, hotelska plaža puna kupača. Nekako sve uobičajeno, ništa posebno, osoblje u uobičajenom kretanju. Gotovo sve normalno. Kako i od kuda početi?

Idem. Kamo? Pa gdje se mogu dobiti neke orijentacijske informacije, nigdje bolje od bara. Par gostiju po govoru Nijemci. Ne znam njemački. Konobar šutljiv. Nije mu do razgovora. Odgovara kratko i škrt. Valjda me procijenio da nisam od neke dobre napojnice. Ništa od njega. Prilazim mu i žalim se tužno. «Nije mi baš nešto dobro. Imam proljev, čini mi se i temperaturu. Gdje imam najbližeg liječnika». Suosjećajno me promotrio i uputio na najbližu njihovu turističku ambulantu. Tamo ću naći doktoricu Mariju. «Dobra je, pomoći će Vam.» Zahvalim i kao brzo odjurim do WC-a, a zatim do doktorice Marije.

Ambulanta u jednom drugom hotelu. U čekaonici jedna sredovječna gospođa. Ne daje dojam bolesnice. Sjedam i čekam. Dolazim na red. Pozdravljam doktoricu, mlada stasita crna žena, tipična mediteranska građa Konavočke, dubrovački izgovor, bistro i vedro gleda u oči. Ljubazno me oslovi. Pridobila je moje simpatije za tren. Zar lagati ovakvoj osobi. Ne. «Kolegice, ja sam doktor taj i taj, došao sam zbog takve i takve zadaće, što mi možete reći?»

Trenutak zastoja. «Kolega sjednite» i ispriča sve što je saznala prethodnih dana. Zajedno s kolegom Mariom, anesteziologom iz bolnice, već nakon drugog oboljelog, posumnjali su na legionarsku bolest koju je iskusni infektolog u bolnici klinički potvrdio i prije obavijesti iz Engleske o pojavi epidemije legionarske bolesti koju su ovi serološki nepobitno dijagnosticirali i obavijestili Ministarstvo zdravstva Jugoslavije.

Zahvalih kolegici Mariji i zamolih je da me najavi direktoru hotela, što ona usrdno uradi. Vraćam se u hotel. Na ulazu se mimoilazim sa gospođinom u odijelu s kravatom koji upravo ispraća dvije dame s

torbama i nekim papirima. Očito neke službene osobe. Dolazim do ureda direktora. Tajnica ljubazno kaže «Direktor je na trenutak ispratio inspektoricu, odmah se vraća.»

Da, to je ona s papirima. Ulazi gospodin direktor. Sada govorim otvoreno tko sam i od kuda sam i s kojim sam ciljem došao u hotel. Sve je otvoreno – na stolu. Pogleda me dobro, zastane i kaže: «Dođite za mnom».

Uvede me u susjednu prostoriju gdje je smrknuta lica, ozbiljno za stolom sjedilo četiri, pet osoba. Predstavi me poslovodstvu čitavog turističkog poduzeća – direktori hotela Dubrovnika. Na stolu ispred njih stajala su dva lista papira strojopisnog teksta, velikog pečata i debelog zaglavlja. Nakon što su saznali tko sam i što sam, jedan od njih, kasnije saznah generalni direktor čitavog turističkog poduzeća - HTP Dubrovnik, upita me: «Doktore, što nam je činiti. Evo sanitarna inspekcija ostavila nam je rješenje – zatvorite hotel odmah! Uradimo li to, nastavlja direktor, za iduću sezonu ispadamo iz kataloga Thompson Holidaya, najvećeg britanskog tour-operatora s kojima imamo dobre poslovne rezultate. To bi za nas bila katastrofa.»

Sada sam dužan odgovoriti. Uzmaka nemam. Nisam ni pročitao Rješenje. Znam da je to napisano u uredu gdje se citira članak taj i taj Zakona o ... i td. Najlakše se aktom i rješenjem ograditi, ne preuzeti odgovornost i «postupio sam po Zakonu».

Ali ovim ljudima treba pomoć.

Brzo sam odgovorio: «Gospodo, nemam status mjerodavnosti, nisam ni završeni specijalist epidemiolog, ali mogu vam reći: Hotel ne zatvarajte! Garantiram vam, ako ćete me poslušati i provesti ono što vam kažem, nećete do kraja turističke sezone imati ni jednog oboljelog gosta!» Prisutni se pogledaše između sebe. Vjerojatno su u sebi pomislili koji je sad ovaj što glumi prof. Baltazara.

Nastavih, «Gospodo, snimio sam vaš hotel, sakupio neke osnovne podatke. Vaša vrijedna i pametna doktorica Marija puno mi je rekla i pomogla zaključiti već sada – vaši gosti su se zarazili legionelom preko sustava tople vode! Vi u hotelu nemate vlažnu klimatizaciju već suhu ventilaciju i to nije put zaražavanja. Vama je problem u tehnički neispravno izvedenoj toplovodopskrbi hotela i vaši su se gosti zarazili kod tuširanja u svojim sobama. U takvim okolnostima jedini vam je izlaz do kraja sezone, kako kažete radite do polovice listopada, još nešto više od dva mjeseca, da vaš kotlovnicač podesi grijanje vode tako da u povratku u kotao temperatura vode ne smije biti nikako i nikada ispod 60 stupnjeva.»

«Uh, doktore, pa to je skupo!»

«Da, skupo je, ali puno jeftinije od toga da vam se još ijedan gost razboli i da ispadnete iz Thompsonova kataloga. Izaberite!»

«Ali doktore, nećemo to valjda morati stalno u budućnosti raditi?»

«Ne, nećete. To će vam reći pravi stručnjaci. U Jugoslaviji nitko još nema nikakvih iskustava s ovom bolešću. Ovo je prva epidemija takve vrste. Zato ćete vi preko svog predstavnika u Londonu zatražiti pomoć od Public Laboratory Service-a iz Gifforda. Oni imaju stručan tim koji će vam izvršiti izvid hotela, pregledati sustav i utvrditi točno sve nedostatke koje ćete zatim otkloniti do iduće sezone. Oni će opet doći pred sezonu, izvršiti kontrolni pregled i dati vam suglasnost za otvaranje hotela»

Oko sv. Luke (18. listopada) pozvao me direktor hotela «Dolaze Englezi. Zovem te, budi s njima tjedan dana koliko će raditi.»

Bio sam s dr Chris Bartlettom, epidemiologom i John Leeom, biologom-mikrobiologom. Pregled je trajao tjedan dana. Uzimali su se uzorci. Obrađivani su u improviziranom laboratoriju. Bože moj što su sve donijeli u dva malo veća kovčega - pumpu, filtere za filtraciju, termostat – cijeli mali pokretni laboratorij. John Lee mi se posebno svidio. Velšanin. Radio je od 9 ujutro do 18 sati. Imao bi polusatnu pauzu za sendvič i kavu. Navečer za večerom zavolio je popiti mostarsku blatinu iz boce sa što više taloga i zapjevati velšku pjesmu. Divno je pjevao toplim tonom baritona. Volio je slušati našu klapsku dalmatinsku pjesmu.

Na proljeće, u svibnju ponovno smo se sreli. Sada smo bili svega tri dana zajedno. Prekontrolirali su urađeno po njihovim uputama. Rekli su: «Nismo očekivali da će netko u ovakvoj zemlji kao što je vaša, tako ozbiljno shvatiti problem i tako ga kvalitetno riješiti. Dajemo vam potvrdu da je hotel – slobodan od legionarske bolesti. Znae, mi smo vidjeli mnoge objekte u mnogim zemljama diljem Europe i osobito Mediterana. Nismo još naišli na ovakvu ozbiljnost. Neki hoteli su se morali rušiti i iznova graditi, a ovaj je bio jako ozbiljno zagađen legionelama!»

Nakon tri godine zbio je Domovinski rat. Nažalost i naš hotel bio je okupiran. Više od godinu dana nije radio. Bio je dijelom i razoren. Direktor Luka ponovno me pozvao. «Otvaramo hotel, trebamo izvršiti pregled na legionelu».

Eh, sad smo već i mi posjedovali tehnologiju rada s legionelama. Prvi smo u Hrvatskoj u Splitu kultivirali i izolirali legionele. Naučili smo dosta od Johna Leea. Ipak sam ga pozvao. Nije bio

neophodan, ali volio bih da je došao tada u prosincu 1992. godine da mu kao prijatelju pokažem što je naše lijepo Dubrovačko primorje doživjelo u ratu. Htio je doći i on i njegov šef prof. dr. Rodney Cartwright iz Guildford Public Health Laboratory Service St. Luke's Hospital, ali im British Foreign Office nije dao dopuštenje putovati u Hrvatsku.
Opet politika.

Sada dvadeset godina poslije gledam lijepi hotel u još ljepšoj uvali. Sjetim se direktora Luke, odavno u mirovini, doktorice Marije sada vrsne pedijatrice, bila bi i vrsna epidemiologinja, Johna Leea i njegove velške pjesme, pametnog meštra od kotlovnice koji dobro zna tajne legionarske bolesti, pokojnog infektologa Vierde koji mi jednom reče: «Dr. Smoljanoviću, pazite se, mi smo Dubrovčani još u ratu s Englezima. Nikada nismo od bitke s admiralom Nelsonom potpisali mir.»

Nije mi žao što nisam nikada iskoristio onih obećanih sedam dana u hotelu kao zahvalnost za učinjeno.

Žao mi je što je nestalo onog prisnog povjerenja kojeg sam tada nalazio, kada su mi ljudi brzo i u potpunosti vjerovali, a i ja njima.

Žao mi je zašto više nema turističke ambulante i pametnih mladih liječnika u njima.

Ali zašto su onu kotlovnicu daleko od hotela izgradili?

PRILOZI

Korespodencija s Prof. dr. Rodney Y. Cartwright

PHLS GILDFORD PUBLIC HEALTH LABORATORY
Luke's Hospital
GUILDFORD

GU1 3 NT

E N G L A N D
Fax number 0483 577 571

To Dr Mladen Smoljanović
From Professor R. Y. CARTWRIGHT
The following facsimile transmission

Date of Transmission December 2, 1992.

Dear Dr Smoljanovic

Thank You for your fax inviting me to visit Croatia and the Hotel As an employee of the Health Service it was necessary for me to consult, with the British Foreign Office before making any plans.

Their advice at present is that I should not travel to that area because of the uncertain security situation.

I appreciate that you may view the situation differently but I am required to follow the advice of the British Government. I am unfortunately therefore unable to visit you at the present time.

I will be discussing with John Lee advice which we can give you do that the hotel can be brought back into use with the minimal risk from Legionnaires disease.

You will have the advice that Dr. Bartlett and Dr. Lee gave in 1987. but I am asking Dr Lee to update his as necessary. I look forward to meeting you again in the future hopefully in Croatia.

With best wishes.

Yours sincerely

Professor R Y Cartwright
Director

Prilog 1. Prijepis telefaksa prof. dr. R.Y. Cartwrighta:

ZAVOD ZA ZAŠTITU ZDRAVLJA

SPLIT

PUBLIC HEALTH INSTITUTE

Klasa: 541-0192-01/07

Ur. br. 2181-103-01-P2-6

PREDMET:

Split, 9.12.1992.

Vukovarska 40 — poštanski pretinac 104

Telefon: 515-977, ravnatelj: 512-485

Telefax: 525-195

Prof. R.Y. Cartwright

GUILDFORD PUBLIC
HEALTH LABORATORY
St. Luke's Hospital

Guildford
GU1 3 NT
ENGLAND

Dear prof. Cartwright,

Thank you for your prompt answer and your understanding of our problems.

I am quite aware of your position as Health Service employee and of your obligations toward Foreign Office to follow their advice.

But the real situation is certain and I personally guarantee your safety and for a few days the aeroplane on regular Croatia Airlines route for Dubrovnik is going to fly. This aeroplane lands on Dubrovnik airport that is 3-4 miles far from hotel [REDACTED]

Please don't take this as a pressure on you but as a token of our great wish to see you in Croatia as a guest and an expert.

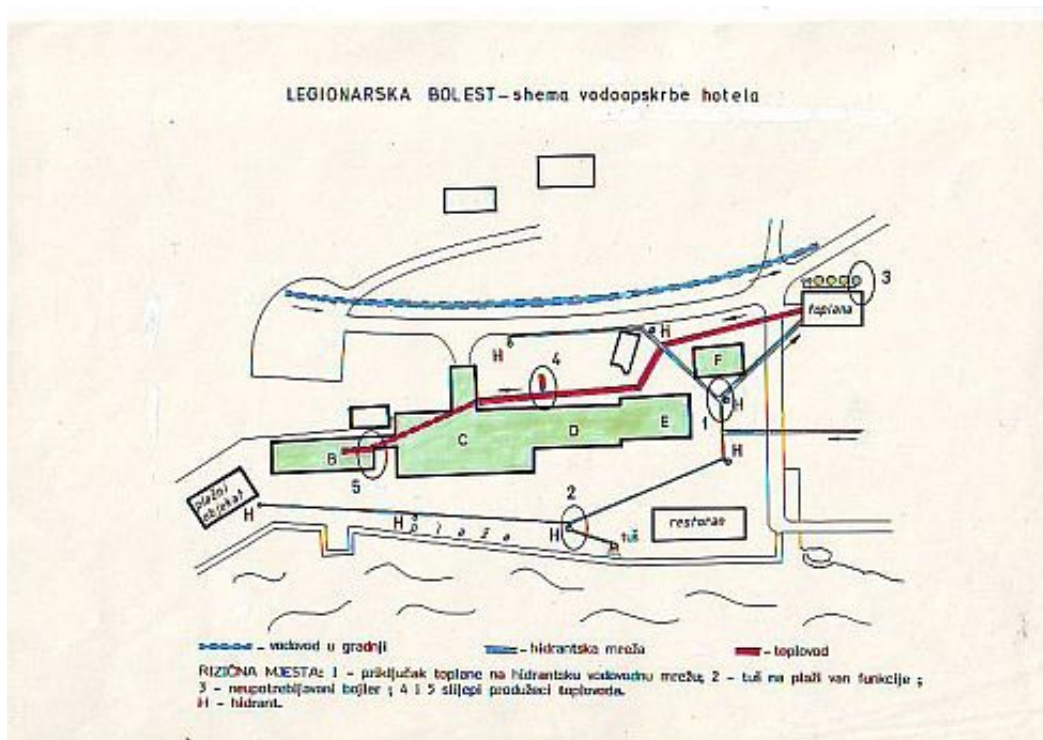
In hope to continue our successful collaboration and to see you in Croatia with best wishes,

Yours sincerely

Dr Mladen Smoljanović

Prilog 2. odgovor - kopija telefaksa

Prilog 3.a shema vodoopskrbe hotela

Prilog 3.b prostorni razmještaj oboljelih po paviljonima

OBOLJELI U EPIDEMIJI LEGIONARSKJE BOLESTI
Cavtat, juli - septembar 1987. godine

					Dolazak u hotel	Datum pregleda	Broj sobe
1.	G.B.	m	35	YU	18.7.	22.7.	D-112
2.	M.R.	m	46	YU	14.7.	24.7.	D-317
3.	C.S.	f	61	GB	18.7.	25.7.	D-514
4.	C.M.	f	56	GB	23.7.	02.8.	E-415
5.	K.H.	m	35	NL	23.7.	02.8.	D-514
6.	P.V.	m	62	YU	25.7.	04.8.	-
7.	O.R.	m	60	GB	-	04.8.	E-102
8.	W.T.	m	70	GB	26.7.	05.8.	D-415
9.	B.	f	38	NL	-	05.8.	-
10.	J.G.	m	59	GB	30.7.	06.8.	B-212
11.	T.R.	m	38	GB	30.7.	08.8.	B-205
12.	W.J.	f	75	GB	01.8.	12.8.	C-306
13.	B.G.	f	55	GB	01.8.	13.8.	C-121
14.	N.M.	m	60	YU	04.8.	14.8.	B-112
15.	F.W.	m	81	GB	-	18.8.	E-223
16.	G.J. *	m	61	GB	08.8.	17.8.	C-214
17.	M.I.	f	61	GB	09.8.	27.8.	F-248
18.	C.B.	f	69	GB	06.9.	13.9.	C-306
19.	J.B.	m	53	GB	12.9.	23.9.	D-402

* exitus letalis 01.9.

m : f = 63 : 37

\bar{x} = 56,6 god (SD=13,2)

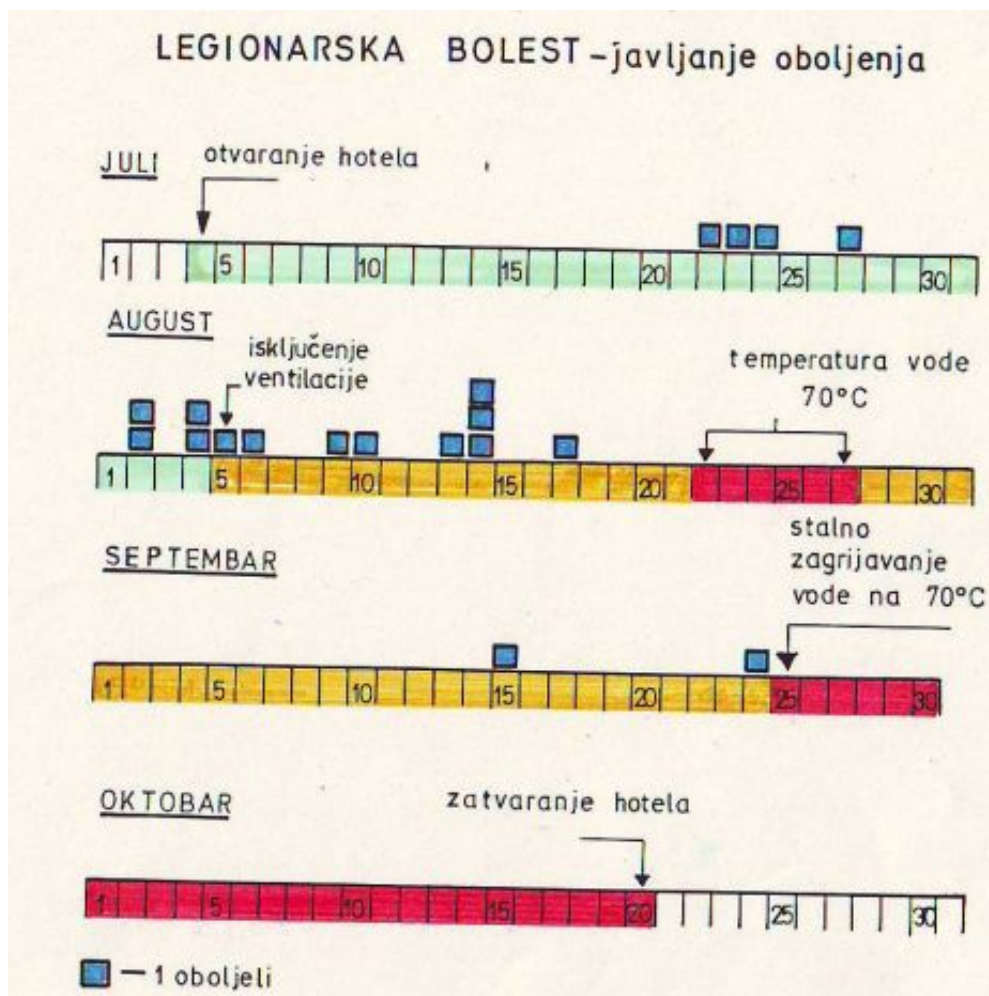
\bar{x} = 10,44 dana (SD=2,63)

Mb = 11,88‰

Lt = 5,26%

Prilog 3.c oboljeli u epidemiji Legionarske bolesti

LEGIONARSKA BOLEST –javljanje oboljenja

Prilog 3.d javljanje oboljenja Legionarske bolesti

Kontakt osoba:

Dr.sc. Mladen Smoljanović, dr.med. spec. epidemiolog
Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije
Vukovarska 46, Split
Telefon: 021 531-465
Mail: mladen.smoljanovic@gmail.com